

فصلنامه علمی تخصصی فرهنگ پژوهش

شماره ۴۲، تابستان ۱۳۹۹، ویژه علوم اجتماعی

الزامات امدادگری فرهنگی دین پایه از منظر سازمان

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۱۲

تاریخ تأیید: ۹۹/۰۴/۳۰

زهرا جانقربان لاریجه*

چکیده

امداد فرهنگی، امری است که به هدف بهبود وضعیت اعتقادی، اخلاقی و فرهنگی آسیب‌دیدگان اجتماعی و پیشگیری از وقوع صدمات جدی‌تر در زندگی آن‌ها، تحقق یافته است. پژوهش حاضر، به مطالعه و بررسی گروه‌ها و سازمان‌های خرد امدادگر فرهنگی می‌پردازد که به منظور جبران ضعف عملکردی سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی کشور در مواجهه با آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی، وارد عرصه خطیر امداد فرهنگی شده و در حال فعالیت می‌باشند. این پژوهش که به هدف مدیریت دانش و کمک به تنویریه کردن تجارب موفق و آشکار نمودن دانش ضمنی گروه‌های امدادگر فرهنگی دین‌پایه انجام شده است، ضمن بهره‌گیری از چارچوب‌های مدیریتی، ابعاد امدادگری فرهنگی و مولفه‌های راهبردی سازمان‌های خرد دین‌پایه، با روش مطالعه چند موردی و از طریق ابزار تحلیل مضمون، الزامات امدادگری فرهنگی دین‌پایه را به منظور تاثیرگذاری حداکثری، در قالب مدلی برآمده از مصاحبه‌های عمیق با ۱۸ نفر از ارکان سازمان‌های خرد و گروه‌های امدادگر فرهنگی دین‌پایه، ارائه خواهد کرد. پس از تحلیل اطلاعات بدست آمده با ابزار تحلیل مضمون، ۱۰ مضمون فراگیر در ذیل ابعاد هویت، معنویت و اخلاق، همزیستی و دانش فرهنگی محیط، ساختارها و قوانین طبقه‌بندی می‌شود که ذیل هر کدام از آن مضامین، راهکارهایی جهت موفقیت در عملکرد گروه‌های امدادگر فرهنگی دین پایه ارائه می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: امداد فرهنگی، امدادگر فرهنگی، سازمان، گروه، دین‌پایه، مدیریت دانش.

* دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت راهبردی فرهنگ، دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام.

مقدمه

اقتضات انقلاب اسلامی منجر به ترسیم یک افق و هدف واحد یعنی پیاده‌سازی فرهنگ دینی شد؛ این موضوع فرصتی معتمن در راستای یکپارچه‌سازی فعالیت‌ها و خدمات سازمان‌های فرهنگی فراهم ساخت و ظرفیت‌های همکاری این نوع سازمان‌ها را شدیداً افزایش داد. اما سازمان‌های مذکور نتوانستند آنگونه که باید این ظرفیت را فعال کرده و در مسیر تحقق اهداف فرهنگ دینی موفق باشند؛ براین اساس، هر چند نهادهای فرهنگی موجود در زمان ایجاد، هر یک براساس پرکردن خلأی بنیان نهاده شدند و در زمان خود ضروری بودند، اما با پیشرفت انقلاب و تثبیت ساختارهای نظام و حوزه، و نیز تغییر و تحولات بازیگران عرصه فرهنگ و میزان اثرگذاری آنها، بازنگری در خدمات و فعالیت‌هایی که در این عرصه ارائه می‌شود امری اجتناب‌ناپذیر است. یکی از راهبردهایی که برای جبران برخی از خلأهای موجود در سازمان‌های فرهنگی به ویژه سازمان‌های دین‌پایه مطرح و پیاده‌سازی شد، استفاده از ظرفیت گروه‌های خرد امدادگر فرهنگی بوده و است؛ شاکله و ارکان اصلی این نوع از گروه‌ها، روحانیون بوده و کار ویژه آنها کمک‌رسانی دینی، فرهنگی، اجتماعی، عمرانی و اقتصادی به افراد و محیط‌های آسیب‌پذیر دینی و فرهنگی و اجتماعی و محیط‌های مستضعف و محروم از داده‌ها و اطلاعات دینی، فرهنگی، منابع انسانی و ثروت مادی است. این سازمان‌های خرد و موسسات دین‌پایه، تلاش دارند که با رویکرد پیش‌گیرانه و مبتنی بر دانش دینی و ظرفیت‌های فرهنگی بومی (ایرانی اسلامی) از وقوع یا تشدید آسیب‌های فرهنگی اجتماعی جلوگیری کنند.

آنچه ما را به انجام این پژوهش واداشته است، نبود دانش مدون و صریح در زمینه امدادگری فرهنگی است، که بتواند راهنمای جامعی برای یاری رساندن این موسسات به اهدافشان باشد. به عبارت دیگر، این پژوهش به منظور کمک به نضج و شکوفایی بهتر گروه‌های امدادگر فرهنگی دین‌پایه، در پی گردآوری و تحلیل داده‌ها، اطلاعات و تجارب این

گروه‌ها و تدوین بسته محتوایی جامع می‌باشد؛ این بسته در حکم یک راهنمای عمل مبتنی بر تجارب گروه‌های دین‌پایه موفق است که شاخصه‌های مختلف امدادگری فرهنگی، دین‌پایگی و سازمانی-مدیریتی-راهبردی در آن اشراب شده است.

علم مدیریت، نظریات و موردکاوی‌های متعددی را احصا نموده که عموماً مسائل مختلف را می‌توان با پیاده‌سازی این نظریات یا الگوگزینی از بهترین تجربیات حل کرد. یکی از کاربردی‌ترین مباحثی که در علم مدیریت در عمل با موفقیت روبرو بوده و طرفداران زیادی را در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی و علوم انسانی متوجه خود ساخته، مبحث مدیریت دانش سازمانی است.

پژوهش حاضر در تلاش است تا ابزار مدیریت دانش را برای کمک به تئوریزه کردن تجارب موفق و ناموفق گروه‌های امدادگری فرهنگی به خدمت گرفته و از این طریق الگویی علمی برای سایر نهادها و گروه‌ها طراحی نماید. در واقع این تجارب، اگر به صورت علمی طبقه‌بندی و صورت‌بندی شود، ثمرات فراوانی از جمله کاهش دوباره کاری‌ها، کاهش موازی کاری‌ها و کاهش اختلالات کارکردی را به دنبال خواهد داشت.

ادبیات مفهومی

«امدادگر فرهنگی فرد، گروه یا نهادی است که تلاش می‌کند مبتنی بر هویت فرهنگی خود و دانش فرهنگی محیط، از وقوع و یا تشدید آسیب فرهنگی اجتماعی جلوگیری کرده و ضمن تقویت همزیستی اجتماعی، مسیر رشد و ارتقای فرد و جامعه را فراهم سازد.» (مولائی و کاظمی، ۱۳۹۹: ۱۸)

آنچه از این تعریف در پژوهش حاضر مورد تحلیل و بررسی و به عنوان موضوع اصلی این رساله قرار گرفته است، گروه‌های امدادگر فرهنگی و سازمان‌های خرد امدادگر دین پایه می‌باشد.

این تعریف دارای ویژگی‌هایی است که به اختصار مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد:

۱. امدادگر فرهنگی در سه ساحت فرد، گروه و نهاد قابل تعریف است که با توجه به میزان پیچیدگی مسائل و مشکلات، هر یک از این سه ساحت می‌توانند کارکرد متفاوتی در حل آسیب‌ها داشته باشند.

۲. وجه تمایز امدادگران فرهنگی با سایر امدادگران، در هویت فرهنگی آنان است که مبتنی بر سه مولفه «معنویت‌گرایی، اخلاق مندی و امید آفرینی» می‌باشد و سبب می‌شود تمامی کنش‌های امدادگران فرهنگی در این چارچوب انجام گیرد.

۳. بهره‌گیری از دانش فرهنگی محیط و استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی بومی برای امدادگران فرهنگی، اصلی بسیار مهم و ضروری است. چرا که بررسی‌ها نشان می‌دهد که هرگاه بدون در نظر گرفتن تفاوت‌های فرهنگی مناطق و افراد، اقدامات یکسانی برای حل مسائل انجام گرفته است، موجب تشدید آسیب‌ها یا عدم رفع مشکلات شده است.

۴. رویکرد اصلی در فعالیت امدادگران فرهنگی، جلوگیری از وقوع آسیب یا پیشگیری از تشدید آسیب هاست. البته باید توجه داشت که امکان اصلاح یا رفع تمامی آسیب‌ها و

مشکلات وجود ندارد، لذا می‌بایست نوع اقدامات امدادگران را متناسب با میزان اهمیت آسیب‌ها و تاثیرات مخربی که دارند و همچنین میزان توان امدادگران، اولویت بندی نمود.

۵. از مهمترین اهداف امدادگران فرهنگی، حل مشکلات افراد یک جامعه یا فرهنگ با استفاده از ظرفیت‌های درونی محیط زندگی آنها و تشویق و ترغیب به استمرار زندگی و همزیستی مسالمت آمیز آنان در کنار یکدیگر در همان فرهنگ و زیست بوم می‌باشد.

۶. همچنین، قلمرو فعالیت امدادگران فرهنگی محدود به یک شخص یا فرد نیست و آنها می‌توانند مخاطبان خود را در دو سطح فرد و جامعه تعریف کرده و برای اصلاح یا رشد و ارتقای معنویت، اخلاق و امید در آنان تلاش نمایند.

روش تحقیق

روش تحقیق این مقاله، روش کیفی از نوع تحلیل مضمون می‌باشد. تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. فرایند تحلیل مضمون هنگامی آغاز می‌شود که محقق، در پی شناسایی الگوهایی از معانی و موضوعات در داده‌ها باشد؛ البته ممکن است این کار در طول جمع‌آوری داده‌ها اتفاق بیفتد. نقطه فرجام این فرایند نیز تهیه گزارشی از محتوا و معانی الگوها و مضامین در داده‌ها است. همچنین تحلیل، فرایندی است که طی زمان شکل می‌گیرد (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰). تجزیه و تحلیل اطلاعات در روش تحلیل مضمون بر فرآیند کدگذاری مبتنی است. مضمون یا تم، بیانگر مفهوم الگوی موجود در داده‌ها و مرتبط با پرسش‌های پژوهش است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است که داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. شبکه مضامین براساس رویه‌های مشخص، طی چهار مرحله «دیدن متن»، «برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهرا

نامرتبنا»، «تحلیل اطلاعات کیفی» و در نهایت «مشاهده نظام مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان یا فرهنگ» مضامین زیر را نظام مند می کند:

- مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی موجود در متن)

- مضامین سازمان دهنده (مقولات به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه)

- مضامین فراگیر (مضامین عالی در برگیرنده اصول حاکم بر متن به عنوان یک کل) (ابراهیمی و عین علی، ۱۳۹۸).

روش نمونه گیری این پژوهش، از نوع نمونه گیری عمدی^۱ یا قضاوتی^۲ است. این روش نمونه گیری زمانی انتخاب می شود که محقق تشخیص دهد، قشری از جمعیت می تواند تا حد زیادی نماینده کل باشد. به عبارت دیگر، محقق عامدانه به سراغ تعدادی افراد مشخص برود (حبیبی، ۱۳۹۳: ۲۳۸-۲۳۹).

جامعه آماری این پژوهش عبارت است از تمامی امدادگران فرهنگی که در قالب گروه یا موسسه مشغول به فعالیت بوده و هسته اصلی اعضای تشکیل دهنده آنها، عمدتاً طلاب و روحانیون حوزه های علمیه قم می باشند.

شیوه گردآوری داده های پژوهش نیز به صورت مطالعات کتابخانه ای و اسناد (در ادبیات پژوهش)، مصاحبه و گروه متمرکز (در جمع آوری داده) می باشد.

یافته های پژوهش

از تحلیل و ترکیب تعداد ۴۰۶ گزاره استخراج شده از تعداد ۱۸ مصاحبه ها با مدیران گروه های امدادگر فرهنگی دین پایه، ۲۲۵ مضمون پایه، ۴۵ مضمون سازمان دهنده و ۱۰

---

1. Purposive sampling.
2. Judgemental sampling.

مضمون فراگیر استخراج و تولید شد که در ذیل ۴ بعد امداد فرهنگی که عبارت است از هویت، معنویت و اخلاق، همزیستی و دانش فرهنگی محیط طبقه بندی شده است. لیست تمامی مضامین در جدول ذیل به تفصیل آمده است. در ادامه به ارائه تحلیل هر یک از ۱۰ مضمون فراگیر در ذیل ابعاد امداد فرهنگی پرداخته می‌شود.

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر	بعد
خودسازی و استفاده از حال و هوای معنوی	اولویت رشد معنوی اعضا و مخاطبین در فرایند امدادگری فرهنگی	نوعم بر خور داری و تعهد به الگوی رشد معنوی مخاطب	معنویت و اخلاق
رشد افراد در سه حوزه روح جسم و عقل			
اهمیت رشد گروه و مخاطب			
اهمیت رشد اعضا و مخاطب			
کمک به دیگران از باب رشد و ارتقاء خود			
دغدغه برای رشد و ارتقاء نوجوانان و جوانان			
حل تعارض با تاکید بر رشد و خودسازی افراد گروه			
اعتقاد به طینت پاک مخاطب	تمرکز بر داشته‌های فطری و معنوی مخاطب در فرآیند توانمندسازی	نوعم بر خور داری و تعهد به الگوی رشد معنوی مخاطب	معنویت و اخلاق
ایجاد فضای نشاط جهت انگیزه دهی بیشتر	ایجاد نشاط اجتماعی در ارتقای انگیزه‌های معنوی و درونی مخاطبان (مکانیزم انگیزش)		

		بهبود توانمندی‌های بینشی و بصیرتی مخاطبان در مقابله با مداخله گران ناسازگار فرهنگی	بصیرت افزایشی مخاطبین نسبت به تهاجمات فرهنگی روز (عبور دادن آنان از مسیر پرخطر جوانی)
		لزوم استفاده از ظرفیت‌های دینی و فرهنگ ایرانی اسلامی	استفاده از ظرفیت‌های دینی مثل توبه، توکل و توسل، رحمانیت و لطف الهی و... استفاده از سیره شهدا استفاده از ظرفیت‌های بحث انقلاب و بحث سیره شهدا و بحث مهدویت - کلاس‌های اعتقادی
روحانیت	تعمیر به افزایش سرمایه اجتماعی نهاد روحانیت	تثبیت مرجعیت روحانیت از طریق امدادگری فرهنگی	اصلاح ذهنیت مردم نسبت به طلاب و حوزه‌ها ایجاد تغییر مثبت در دیدگاه مردم نسبت به دین و روحانیت
		تأکید بر نمادهای ظاهری هویت بخش روحانیت	مقدس بودن لباس روحانیت اهمیت کار فرهنگی در حیطه نشاط اجتماعی با لباس و هویت روحانیت و تغییر نگاه مردم به دین
	دین پایگی جوهره اصلی گروه‌های امدادگری فرهنگی	باورمندی به نشر معارف شیعه از طریق امدادگری فرهنگی	باور به انتشار گفتمان انقلاب اسلامی به عنوان تکلیف اهمیت نشر معارف شیعی در اردوهای جهادی
			اهمیت دادن به دین و شریعت در به کارگیری آن برای درمان افراد یا پیشگیری از آسیب‌ها تفاوت روحانیت با سایرین در نگاه خدامحوری و انسان محوری در فعالیت امدادی
		محوریت کتب شیعه در تدوین	باور به نهج البلاغه به عنوان کتاب

	سند بالادستی گروه‌های امدادگر فرهنگی	محوری انقلاب اسلامی
		نهج البلاغه کتاب زندگی - ترویج گفتمان اسلامی
	تدین و تشریح به عنوان شاخص جذب امدادگر فرهنگی	متدین و متشرع بودن
		تفاوت فرد متشرع با سایرین در نوع خدمت دهی و نوع نگاه به مخاطبان
		روحیه تعبدی روحانیون و پایبندی به مبانی به ارزش‌ها و عدم گذشتن از خط قرمزهای اخلاقی و اعتقادی
		دین پایه بودن؛ تکیه گاهی قوی و خطاهای کمتر
	التزام عملی امدادگران فرهنگی به شرع	تبلیغ زبانی و التزام عملی به دستورات دینی
		عدم عادی شدن رابطه با نامحرم در تبلیغ
		ضرورت تهذیب و تربیت نفس برای مربی تربیتی
		ضربه نزدن به دین (از طریق رعایت موازین شرعی)
	محوریت نهاد مسجد در مدیریت فرآیند امدادگری فرهنگی	حضور حداکثری مخاطب (ارتباط فراوان با مسجد و متریان)
		تقویت ارتباط مخاطبین با مساجد و هیئات
تقویت علقه و ارتباط مردم با اماکن مقدس و مساجد		
اصالت انگیزه‌های الهی و درونی در انجام امدادگری فرهنگی	اشتیاق به فضای خدمت و انگیزه‌های الهی	
	اولویت اخلاص در کار جهادی و تبلیغی	

			خدمت رسانی صادقانه		
			انگیزه‌های الهی، مبنای انگیزش کارکنان		
			حل برخی چالش‌ها با تقویت انگیزه جهادی و الهی اعضای گروه		
			انگیزه و انگیزش بیشتر در روحیه و کار جهادی طلاب		
		محوریت فرامین علمای دین در فرآیند امدادگری فرهنگی			امثال امر رهبری
					تاکیدات ویژه رهبری در زمینه کار جهادی برای معتادین
					تاثیرگذاری علماء در روند جهادی شدن طلاب
					عمل به توصیه علماء مبنی بر انجام به موقع رسالت طلبگی
					تشخیص اولویت‌های کار جهادی از بیانات رهبری و وضعیت مناطق محروم
اهتمام به فرصت‌جویی هرشمندان، نهادینه سازی تنکر راهبردی و برخورداری از مهارت سازماندهی		برخوردارانی از استعداد امدادگری فرهنگی دین پایه	روحیه کار برای خدا		
			روحیه خدمت‌گذاری برای مردم		
			جذب طلبه‌های مستعد و دارای توانایی بالقوه برای آموزش و کسب مهارت		
			انجام وظیفه غیرموظفی (احساس مسئولیت خیلی شدید در قبال جامعه)		
			انجام رسالت طلبگی (ادای دین به حوزه)		
			احساس وظیفه و دغدغه داشتن برای دین		
			نبود کار تخصصی در حوزه کودک و نوجوان (احساس وظیفه)		
همزیستی و دانش فرهنگی محیط					

		خلا کارهای تبلیغی و فرهنگی در زمینه خواهران و کم توجهی نهادهای فرهنگی به آنان (احساس وظیفه)
		خلا کار تبلیغی در اماکن عمومی و تفریحی (احساس وظیفه)
		خلا فعالیت‌های تبلیغ دانش آموزی و تربیتی (احساس وظیفه)
		خلا کار تبلیغی (پیشگیری و درمانی) در زمینه معتادین (احساس وظیفه)
		خروجی مناسب و موثر کار از طریق استفاده از افرادی با پایبندی فرهنگی، اعتقادی و اخلاقی
	خللاقیت و هوش هیجانی به عنوان شاخص جذب امدادگر فرهنگی	انعطاف و خلاقیت و داشتن ایده
		ضرورت ورود به عرصه‌های بکر فرهنگی - اجتماعی (حمله نه دفاع)
		استراتژی فتح عرصه‌های بکر
		دارای ظاهری آراسته، مرتب و خوشپوش
		خللاقیت و ابتکار
		تبلیغ دین و مقدمه سازی برای ظهور امام زمان از راه نشاط اجتماعی
		پذیرش نوع نگاه جدید به مسائل تبلیغی
		اشتغال زایی
	استفاده از تجربه و دانش گروه‌های موفق در این زمینه	
	اقتضایی بودن معیار سن در بکارگیری امدادگر فرهنگی در گروه	جوان بودن
طلبه‌های بالای ۳۰ سال		

	<p>روحیه جهادی و فعال به عنوان شاخص جذب امدادگر فرهنگی</p>	پیگیری
		تناسب اعتقادی و کاری و علاقه افراد به کار جهادی
		دلسوزی و جدیت در کار
		طلبه انقلابی و جهادی
	<p>میزان استمرار در همکاری با مخاطبان به عنوان شاخص جذب امدادگر فرهنگی</p>	تعهد حضور مستمر سه ساله مربیان
	<p>لزوم برخورداری امدادگران فرهنگی از تخصص‌ها و مهارت‌های مدیریتی، مدیریت دانش و قوانین و ساختارها</p>	تقید به نظم و برنامه ریزی در فرآیند امدادگری فرهنگی
		داشتن نظم
		وحدت در فرماندهی
		تعریف چشم انداز
		تدوین قوانین
		تقسیم کار
		دارای قوانین و دستورالعمل‌های مکتوب (اساس نامه)
		تفویض اختیار به معاونت‌ها (تمرکز پایین)
استفاده از متخصصان		
دارای شیوه‌نامه و طرح‌نامه و برنامه مدون		
آیین نامه و شرح وظایف مکتوب اما متغیر (رسمیت پایین)		
لزوم شناخت ضوابط، رسالت‌ها و قوانین		

		ادارات برای گروه‌های جهادی
		پایدارسازی و استمرار کار فرهنگی از طریق تعریف اقتصاد پایدار برای آن
		وجود مدیر توانمند و با تجربه
		برنامه ریزی مناسب مسئول کانون
		همکاری موفق با سازمان‌ها و نهادها از طریق اعتمادسازی و در قالب ادبیات قانونی آنها
		سختگیری و جدیت مدیریت در کار و احتمال اخراج عضو خاطی از گروه
		توجه به شایسته‌سالاری (افراد تعیین‌شده مسئول میشوند نه تعیین‌شده)
	بکارگیری سبک حمایتی و نه تصدی‌گرایانه در فرایند رشد مخاطب	مشارکت مردمی
		رفیق بودن با مردم و ایجاد فضای مشارکت مردمی
	نقش شناخت قبلی و مصاحبه در جذب امدادگر فرهنگی	مصاحبه و سنجش توانایی و تخصص افراد غیر آشنا
		گزینش از طریق آشنایی قبلی با افراد و مهارت هایشان
	فرصت جویی هوشمندانه و خلاقانه از اتفاقات طبیعی به نفع مفاهیم دینی	انعطاف و خلاقیت و داشتن ایده
		خوشفکر بودن
		مدیریت تبدیل نیاز به تقاضا
استفاده از فرصت‌ها و داشتن ابتکار		
فرصت‌یادگیری اجتماعی و اصلاح رفتار		
	تبدیل نظام معنایی به اقدام در میدان	

	مدیریت دانش فعالیتهای جهادی و تشکیلاتی امدادگری فرهنگی	تولید علم در کار جهادی و تشکیلاتی (دغدغه نوشتن)
		آموزش اصول و مهارت‌های مدیریتی (برنامه ریزی، هدف‌گذاری و تدوین راهکار، تخمین مالی زدن، SWOT نوشتن، تجربه نگاری)
		هم اندیشی و انس با سرگروه‌های موفق طلاب
		آموزش و مهارت افزایشی در جهت تجربه نگاری
	جانشین پروری و مدیریت استعداد امدادگران	آموزش و تقویت روحیه کارهای فکری و اجرایی اعضا
		رشد و ارتقاء توانمندی‌های افراد گروه
		جانشین پروری
		تربیت نخبگان و مدیران فرهنگی
		تربیت انسان‌های توانمند و تاثیرگذار در عرصه‌های مختلف
	اهتمام به استراتژی تنوع در شیوه امدادگری فرهنگی	تقویت روحیه سخت کوشی اعضا
		فعالیت در عرصه‌های مختلف کار تبلیغی (نمایشگاهی، دانش آموزی و...)
		فعالیت‌های خدماتی (محرومیت زدایی- ساخت و ساز و...)
تکمیل چرخه یادگیری گروهی از طریق ارزیابی اثربخشی و ارزشیابی اعضا و اصلاح فرایند	فعالیت مجازی (سایت تبلیغ جهادی) در کنار فضای حقیقی	
	اهمیت ارزیابی و ارزشیابی از فعالیت‌های موسسه و بررسی تاثیر این فعالیت‌ها ارزشیابی نقاط قوت و ضعف مناطق	

	امدادگری بر مبنای آنها	محروم و ارائه راهکار و برنامه ریزی در این زمینه
		نظارت عمومی (اگر اشکالی در عضوی پدید آید همه اعضا ملتهب و سیستم دفاعی خود مجموعه به کار می افتد)
		فرایند ارزیابی در حین عمل و پس از اتمام کار
		ارزیابی و نظارت و نظرسنجی از کارها و آسیب شناسی
		دارای تیم ارزیابی و نظارت (از طریق فرم های ارزیابی - مصاحبه و نظرسنجی از مردم - نقدهای تخصصی اعضای تیم به فعالیت ها
		نظارت احراز هم افزایی و همفکری
		تصمیم گیری مشارکتی
	تأکید بر اقتضائی بودن سبک تصمیم گیری مشارکتی	خودرأی بودن در تصمیم گیری
		تأکید بر گفتگو و مباحثه تشکیلاتی در حل چالش های مددکاران و مددجویان فرهنگی
		طراحی سازوکار حل تعارضات و مناقشات تشکیلاتی مددکاران فرهنگی
		اهمیت ندادن به چالش ها و تعارضات
		تصمیم گیری شورایی و جمعی (تصمیم گیری نهایی با مسئول کانون)
		مددکاران متخصص و متعهد
	محتوای و امدادگری	داشتن تخصص، تجربه و مهارت بین رشته ای ناظر به

	علوم اسلامی و موضوع خاص امداد فرهنگی	ضرورت تخصص در حیطه فعالیت
		اهمیت به کارگیری روحانیون متخصص، اسلام شناس و دارای درک مناسب از مباحث اسلامی و اعتقادی
		ضرورت توانمندی و مهارت بالا روحانی در پاسخ به شبهات بچه‌ها (اهمیت طلبه متخصص و متعهد بودن)
		حلقه اصلی گروه شامل متخصصان و روانشناسان
		موفقیت گروه دین پایه و هویت طلبگی در صورت وجود اطلاعات مناسب و تخصص کافی در کار فرهنگی
		پرهیز از ورود طلبه غیر متخصص به عرصه‌های مختلف
		آشنا بودن با مهارت‌های تبلیغ دانش آموزی
		تخصصی در حوزه کودک و نوجوان با روش‌های نوین
		سابقه طولانی و تخصص در زمینه اعتیاد
	حفظ عزت نفس مخاطب با راهبرد حمایت معنوی (آموزش، امیدبخشی و...)	امید دادن به جوانان
		بالا بردن منزلت اجتماعی مخاطب در دیدگاه مردم (به سبب پذیرش آنان از جانب اجتماع)
		حفظ عزت نفس مخاطب با بکارگیری آنها در حل معضلات خویش
		دادن امید و انگیزه و آموزش به مخاطب
		الهام بخشی برای دیگران

		توبه درمانی و امیدبخشی به آنان
		تربیت نیروی جهادگر در منطقه
	اصالت سبک‌های تبلیغی غیرمستقیم در فرآیند امدادگری فرهنگی (خودآگاهی...)	انتقال غیر مستقیم مفاهیم دینی به کودک و نوجوان
		فعالیت‌های خدماتی (محرومیت زدایی)
		تشکیل فضای منبر در قالب‌های جدید محتوای جذاب و روش‌های غیر مستقیم برای جوانان و نوجوانان
		خودآگاهی نسبت به ارزش‌های اختصاصی مذهب تشیع و استفاده هوشمندانه در فرآیند امدادگری فرهنگی دین پایه
	ذائقه شناسی دین پایه مخاطب	ذائقه شناسی مخاطبین
		رصد دقیق و روانشناسانه (کارشناسانه) نیازها
		شناخت نیازها و تفاوت‌های مخاطبین و مواجهه مناسب با هر یک از آنها
		شناخت دقیق ویژگی‌ها و علایق مخاطبین
		نیاز سنجی و توجه به نیاز مخاطب (نیاز شدید معتادین به معارف دینی)
	دانش و اشراف فرهنگی افراد گروه به محیط	درک تفاوت‌های فرهنگی از طریق ارتباط مستمر با جامعه مخاطبین
		تاکید بر شناسایی دقیق مناطق محروم از جهت میزان محرومیت و عدم برخورداری از زیرساخت‌های اولیه
		شناخت جامعه هدف (شخصیت شناسی، آشنایی با فرهنگ و روسومات و جغرافیا

			شناسی)
			شناخت فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی و نقاط قوت و ضعف محیط
			آشنایی با مذهب مردم
			آشنایی با معضلات اعتقادی و اجتماعی شیعه و راه‌های تقویت اتحاد شیعه و اهل تسنن
			آشنایی با ترکیب جمعیتی
			شناخت محیط و فرهنگ بومی مخاطب
			بررسی و درک محیط به تناسب محیط‌های مختلف
		ضرورت تطابق شیوه و محتوای امدادگری فرهنگی با نیاز مخاطب	تولید محتوای فرهنگی متناسب با این نیازها و ذائقه‌ها
			تناسب کار تبلیغی با فرهنگ عمومی هر منطقه
			تفکیک سطوح برنامه‌ها برای مخاطبین (برنامه‌های عمومی - برنامه‌های خاص)
			تولیدات مختلف فرهنگی برای افراد
			توانمندسازی و پایدارسازی افراد متناسب با شرایط و نیاز هر فرد
			برگزاری کلاس‌های آموزشی، فرهنگی و تفریحی متناسب با نیاز مخاطبین و توان کانون
لزوم تعیین سطح مواجهه (حقوقی، اخلاقی، عرفانی) با مخاطب به عنوان سیاست	تعیین سطح مواجهه (حقوقی، اخلاقی، عرفانی) با مخاطب به عنوان سیاست حاکم بر گروه		

		حاکم بر گروه		
		اشتغال صرف به فعالیت امدادگری فرهنگی و پرهیز از چندشغله بودن	مشغول به اشتغال نبودن اعضای اصلی در سایر مشاغل	
		طراحی و پیاده سازی الگوی اختصاصی امدادگری فرهنگی	تامین خوراک فکری سایر گروه ها	
			آموزش مدل‌های کار جهادی به طلاب بین الملل	
			برگزاری دوره‌های آموزشی برای سایر گروه‌ها (دستیابی به الگوی فعالیت)	
			دستیابی به مدل تفریح و شادی اسلامی و تبلیغ و ترویج آن در تمام دنیا	
			الگو سازی برای فعالیت‌های فرهنگی دینی	
			اشتغال صرف به فعالیت امدادگری فرهنگی و پرهیز از چندشغله بودن	
			ترویج و تبلیغ سبک زندگی اسلامی در راستای تمدن سازی اسلامی	
		استحصال روش درمانی جدید و ترویج سبک زندگی اسلامی جهت درمان آسیب دیدگان		
ارتقای کیفیت زندگی مادی مخاطب	لزوم توجه به مسائل اقتصادی مناطق محروم (آموزش سواد اقتصادی و مشاوره درباره شغل‌ها)			
	محرومیت زدایی از مناطق محروم			
سطح: پژوهشی و رفاه اجتماعی				

	لزوم استمرار و استدراج در امدادگری فرهنگی	ایجاد رابطه مستمر و پایدار فرهنگی با محیط اجتماعی	ضرورت فعالیت طلاب در زمینه تفریح مردم و نشاط اجتماعی			
			محیط سازی و حذف عوامل نامطلوب محیطی			
			اثربخشی حداکثری نتیجه استمرار در کار فرهنگی			
			استمرار فعالیت در منطقه			
			حفظ و استمرار ارتباط با مخاطبان			
			تشویق و انگیزه دهی به مخاطبین به جهت استمرار فعالیت			
			استمرار حضور مبلغین در منطقه محروم به منظور برقراری انس و ارتباط با مردم			
			حفظ استمرار ارتباط با مخاطبین (از طریق فضای مجازی و...)			
				اصالت کار گروهی و نهادی در مقابل فرایندهای بروکراتیک و سازمانی ساختارها و قوانین	تقویت توانمندی کار گروهی (تیمی) جهت تسهیل در فرآیند امدادگری فرهنگی	تمرین کار گروهی
						ایجاد فضای رفاقتی میان اعضا
هم فکری و هم افزایی و ارتباطات صمیمانه بین اعضا						
عدم بروکراسی و سلسله مراتب (کار تشکیلاتی)						
افزایش اثربخشی و تاثیرگذاری کارها از طریق کار تشکیلاتی و جمعی با تضارب تخصص های مختلف						
فهم مشترک بین اعضای اصلی						
تلاش برای محقق سازی اهداف گروه						
ارتباطات درون گروهی صمیمانه و مستمر						

		حل چالش‌ها از طریق توجیه کار تشکیلاتی و گروهی
		بالا بردن میزان صمیمیت اعضا و کاهش اختلافات جدی به تبع آن
		تقویت احساس وظیفه اعضای گروه
		دارای سلسله مراتب همراه با ارتباطات صمیمانه اعضا
	شبکه سازی جهت افزایش اثربخشی امدادگری فرهنگی	کار شبکه‌ای در سطح محلی، ملی و منطقه‌ای و جهانی
		ایجاد شبکه ارتباطی میان گروهی
		فعالیت به صورت شبکه‌ای
	خادم محوری در برابر عاملیت در برنامه ریزی، اجرا، ارزیابی و اصلاح فرایندها و ساختارها	تأکید بر خودارزیابی در مقابل کنترل‌های بیرونی در طراحی و اجرای فرآیندهای امدادگری فرهنگی
		خودکنترلی
		اعتماد بر فرد
		قدرت کارزماتیک مسئول (اعتماد به فرد)
	اهتمام به اخذ مجوزات قانونی در انجام فرایند مددکاری فرهنگی	ثبت موسسه ذیل سازمان تبلیغات و بهزیست و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری
دارا بودن مجوزهای قانونی و شرعی		
استقلال مالی و تشکیلاتی بر پایه ظرفیت‌های دینی	اعتقاد به رزاق بودن خدا	
	نذر، وقف، خیریه	
	کمک‌های مالی خیرین	
	کمک‌های مردمی	
	پروژه‌های کاری	

		گرفتن اعتبار و بودجه از نهادها و سازمانها
		قراردادهای همکاری با برخی سازمانها
		حکمهای تبلیغی دفتر تبلیغات
		قناعت
		هزینههای دریافتی از مخاطبین
	تأکید بر حفظ استقلال مالی و تشکیلاتی امدادگران فرهنگی	استقلال در کارهای تشکیلاتی
		عدم الگوبرداری و مسبوق به سابقه نبودن فعالیت‌های گروه
		اتکا گروه به محتواهای آموزشی و تبلیغی تولیدی گروه
		عدم وابستگی سازمانی
		اهمیت استفاده از توانمندی‌های اعضای گروه و تولید محتوای ناب
استقلال مالی از سازمانهای رسمی		

۱. تعهد به افزایش سرمایه اجتماعی نهاد روحانیت

(مساله) روحانیت در طول تاریخ پرفراز و نشیب خویش از جایگاه رفیعی برخوردار بوده است؛ در عرصه‌های خطیر، نقش آفرینی حیاتی خود را نشان داده است و توانسته حضور کارآمد و موثری در زندگی مردم داشته باشد. متأسفانه پس از پیروزی انقلاب هر چند کارکرد مدیریتی، سیاسی و فرهنگی این قشر در جامعه تثبیت شد، حضور اجتماعی روحانیت کمرنگ گردید و نوعی عدم موفقیت نقش و انتظارات از آنان، در چند دهه اخیر مشاهده شد. تعهد به افزایش سرمایه اجتماعی نهاد روحانیت یکی از دلایل ظهور و بروز گروه‌های امداد فرهنگی دین‌پایه در عرصه امدادگری فرهنگی است. سرمایه اجتماعی

نهاد روحانیت، به ارتباطات میان روحانیت و مردم به عنوان منبعی با ارزش اشاره دارد که موجب اعتماد متقابل می‌گردد. این سرمایه اجتماعی یک ظرفیت و جوهره اجتماعی است که همکاری میان روحانیت و اقشار مختلف جامعه را ارتقاء می‌بخشد. هر نهاد اجتماعی برای دستیابی به اهداف خود علاوه بر افراد آگاه و با تجربه و امکانات و ابزار مادی به عواملی همچون اعتماد، تعهد و مسئولیت‌پذیری هم نیاز دارد که این عوامل همان سرمایه اجتماعی هستند.

(اقدام) با ورود گروه‌های امداد فرهنگی دین پایه به موقعیت‌های مختلف، فعالیت‌های اجتماعی و مدنی آن‌ها پررنگ‌تر شده است؛ مانند مشارکت روحانیون در گروه‌های جهادی محرومیت‌زدا، طنزپردازی اجتماعی برای کودکان و نوجوانان، نشاط اجتماعی همچنین ورود روحانیون به سیستم آموزش و پرورش در قالب تدریس، تاسیس مدرسه که موجب خدمت‌رسانی به مردم، برقراری ارتباط مستمر و بسط مشارکت و همبستگی اجتماعی، اعتماد متقابل، همکاری و همدلی را فراهم کردند که این امر موجب (پیامد) مقبولیت و پذیرش روحانیت می‌شود.

ذیل این مضمون فراگیر، دو مضمون سازمان دهنده وجود دارد که مساله مشترک هر دو، اشاره به کاهش سرمایه اجتماعی روحانیت دارد.

۲. دین‌پایگی جوهره اصلی گروه‌های امدادگری فرهنگی

(فرصت) مهمترین ویژگی در گروه‌های امدادگری فرهنگی دین پایه، استفاده از ظرفیت دینی برای تقویت باورهای مخاطبان و رساندن آنها به سعادت می‌باشد. ظرفیت آموزه‌های دین اسلام به حدی است که می‌توان از آن در پیشگیری از آسیب‌ها و بهبود شرایط نامساعد مخاطب بهره برد؛ در میان راه‌حل‌های پیشگیرانه از آسیب‌های اجتماعی، دین و باورهای آن نقش موثری در ارائه راهکارهای علمی و عملی برای جلوگیری از

آسیب‌ها دارد و انسان‌ها را از قرار گرفتن در مسیر و موقعیت‌های آسیب‌پذیر برحذر داشته و به وضعیت پیشگیری و بهبود وضعیت مخاطبان توجه ویژه‌ای دارد.

(اقدام) معنابخشی و تعیین هدف، ایجاد احساس تعلق به زندگی مخاطب، حمایت مادی و معنوی از آنان و امید دادن به استعانت و یاری خداوند در شرایط بحران، راه‌های شاد زیستن از جمله اقداماتی هستند که گروه‌های دین‌پایه در احیای افراد، گروه‌ها و جامعه به کار می‌گیرند. همچنین از منابع دینی مانند دعا، نیایش، توکل به خداوند برای حمایت عاطفی، استفاده می‌نمایند. دین‌پایگی اساس و پایه گروه‌های امدادگر فرهنگی است و امدادگران از ظرفیت دینی برای حفظ و ارتقای «معنویت، اخلاق و امید» در فرد استفاده می‌کنند و مسیر رشد و ارتقای مخاطب را در زندگی فردی و اجتماعی فراهم می‌کنند.

معنویت و اخلاق

ذیل بعد معنویت و اخلاق، تنها یک مضمون فراگیر وجود دارد:

۱. لزوم برخورداری و تعهد به الگوی رشد معنوی مخاطب

(مساله) اعضای گروه‌ها و سازمان‌های خرد امدادگر فرهنگی دین‌پایه، بایستی از یک الگوی مناسب جهت رشد معنوی مخاطب پیروی کنند و به آن الگو متعهد باشند. چون، تشتت و بلاتکلیفی در فرایند جذب و تعالی معنوی مخاطب، نه تنها منجر به اثربخشی نخواهد شد، بلکه حساسیت و ظرافت‌های مسائل دینی و شرارت‌های شیطان ممکن است فاصله مخاطب و تنفر وی را از مضامین و حوزه‌های دینی افزایش دهد.

(اقدام) ظهور و بروز عملیاتی برخی تدابیر مذکور، ممکن است در موارد ذیل خود را

نشان دهد:

۱- توجه مخاطبان از طریق راه انفسی و آفاقی؛

۲- ایجاد بستر خودسازی کنشگران امداد فرهنگی؛

۳- ایجاد فضای با نشاط و مسرتبخش برای مخاطبانی که مدت‌ها با مشکلات و آسیب‌های ناامید کننده و رخوت‌انگیز درگیر بوده‌اند؛

۴- بصیرت‌افزایی و آگاهی‌بخشی خصوصا به نسل جوان؛

۵- برگزاری جلسات دشمن‌شناسی و بصیرتی.

امدادگران فرهنگی در کنار بهره‌گیری از ابزارها و راهکارهای عملی مفید و تاثیر گذار در حل مشکلات مخاطب، باید از ظرفیت‌های دینی مثل توسل، توکل، رحمانیت و لطف الهی و نیز ظرفیت‌های فرهنگی مانند سیره شهدا و غیره، برای دعوت آن‌ها به صبر و استقامت در تحمل مشکلات و امید به مدد الهی و همچنین کوشش در راستای رشد و تکامل فضائل و شایستگی‌های آنان و پیراستن باورها و رفتار ایشان از همه انحرافات و نادرستی‌ها استفاده نمایند. و این مورد را می‌توان به عنوان آخرین اقدام در این تحقیق نگاشت.

(پیامد) الگوی رشد معنوی مناسب، با التزام به سیر مناسب تدابیر و اقدامات فوق، با اعتماد به انسجام امدادگران فرهنگی و گروه‌های فرهنگی دین پایه، امکان تحقق دارد. در واقع پیامد کوتاه مدت این تدابیر در تعهد به این الگو خود را نشان می‌دهد. چون با التزام عملی به بندهای مستخرج از الگو در هر گروه یا الگوی واحد گروه‌های دین پایه، تعهد بین اعضای گروه را بدنبال خواهد داشت؛ که در درجه‌ی اعلی آن به صورت درونی و در اعمال اعضای گروه مشهود خواهد بود. پیامد میان مدت این تدابیر موجبات انسجام و استمرار و تحکیم گروه را به دنبال خواهد داشت که در لایه‌ی خدمات جهادی با رویه‌ی یاری‌گری و یاری‌رسانی بدون چشم داشت و غیرتقابلی خودش را نشان خواهد داد. در نهایت، تنظیم

الگوی رشد و تعالی بخشی معنوی مخاطب به عنوان اثر یا پیامد نهایی گروه امداد فرهنگی بدست خواهد آمد.

همزیستی و دانش فرهنگی محیط

ذیل بعد همزیستی و دانش فرهنگی محیط، چهار مضمون فراگیر وجود دارد:

۱. اهتمام به فرصت‌جویی هوشمندانه، نهادینه‌سازی تفکر راهبردی و برخورداری از مهارت سازماندهی

(مساله) فعالیت گروه‌های امدادگر فرهنگی در محیط پویا و پیچیده فرهنگ، گاهی آنان را با چالش‌ها و مشکلاتی مواجه می‌کند که نشان دهنده ضعف مهارتی آنان در زمینه مدیریت، برنامه‌ریزی و تفکر راهبردی، سازماندهی فعالیت‌ها و اقدامات گروه، مدیریت دانش و ناتوانی در شناخت فرصت‌های محیط و استفاده هوشمندانه از آنهاست.

(اقدام) زمینه‌سازی جهت آموزش تخصص و مهارت‌های مدیریتی به امدادگران، بالا بردن میزان خلاقیت و دقت آنها در برخورد با مسائل فرهنگی و اجتماعی، افزایش مهارت‌های ارتباطی آنان در مواجهه با مخاطب، ایجاد فرصت جهت بروز دادن استعدادهای آنان و خلق ایده‌های بدیع و متنوع، از جمله اقداماتی است که برای عملیاتی نمودن تدابیر فوق لازم است.

(پیامد) در نتیجه‌ی عملی نمودن این اقدامات، گروه‌های امدادگر فرهنگی در اجرایی کردن تدابیر و رسیدن به اهداف بلند مدت خود، بسیار موفق عمل خواهند کرد و دستاوردهای این موفقیت، علاوه بر رشد توانمندی‌های آنان، موجب ارتقاء کیفی کار فرهنگی و تاثیرگذاری بیشتر فعالیت‌های امدادی خواهد شد.

۲. ضرورت انطباق شیوه، سطح و محتوای امدادگری فرهنگی با ذائقه و نیاز مخاطب

(مساله) امدادگران فرهنگی از طریق فعالیت‌های سازماندهی شده ارتباطی، اجتماعی و فرهنگی در صدد تاثیرگذاری بر باورها، ارزش‌ها، عواطف و رفتارهای مخاطبان هستند. به بیانی دیگر، می‌توان گفت که هدف از فعالیت‌های امداد فرهنگی تقویت، تغییر یا اصلاح نگرش مخاطبان است. موفقیت در نیل به این هدف، مرهون تطابق شیوه، سطح و محتوای فرهنگی با ذائقه مخاطبان و به دست آوردن شناخت صحیح از نیازهای آنان می‌باشد. در غیر این صورت، توفیقی در راه اثرگذاری پیام بر مخاطب برای امدادگران حاصل نمی‌گردد. بدین جهت، آشنایی با انواع مخاطبان، سطح مخاطبان، نیازها و علایق آنان و همچنین اصول و قواعد حاکم بر نحوه انتقال پیام، از مهم‌ترین مسایل این حوزه است که امدادگران فرهنگی باید آن را در اولویت قرار دهند.

(اقدام) به کارگیری انواع استراتژی‌ها و تکنیک‌ها و تاکتیک‌های و روش‌های اقناع و انتقال پیام، تلاش در به دست آوردن دانش محیطی و اشراف فرهنگی افراد گروه به محیط، استفاده از دانش محیطی، حمایت معنوی از مخاطب با توجه ویژه به حفظ عزت نفس او، اصالت‌بخشی به سبک‌های تبلیغی غیرمستقیم در فرآیند امدادگری فرهنگی، ذائقه شناسی دین‌پایه مخاطب، ایجاد زمینه‌های شناخت و خودآگاهی، تعیین سطح مواجهه (حقوقی، اخلاقی و عرفانی) برای مخاطب، ترسیم الگوی اختصاصی امدادگری فرهنگی، تمرکز بر امدادگری فرهنگی و پرهیز از اشتغالات دیگر، از مهم‌ترین اقدامات در این حوزه می‌باشد.

(پیامد) در نهایت هرچه میزان آشنایی و شناخت امدادگران فرهنگی از افراد، محیط‌های اجتماعی، فرهنگ جوامع مختلف و روش‌های پیام‌رسانی و انتقال معانی بیشتر باشد، اقبال و پذیرش پیام و محتوای فرهنگی از جانب مخاطبان بیشتر و امداد فرهنگی به غایت خود نزدیکتر خواهد شد.

۳. تلاش برای ارتقای سطح بهزیستی و رفاه اجتماعی

(مساله) رفاه اجتماعی مجموعه شرایط و کیفیت‌هایی است که نیازهای فردی (جسمی و روانی) و اجتماعی آحاد جامعه را در حد قابل قبولی تامین کرده و همه مردم از زندگی در آن شرایط، احساس امنیت زیستی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی دارند (طالب، ۱۳۸۱: ۳۷). روشن است که هرچه میزان کیفیت زندگی مادی و امنیت زیستی افراد در سطح مناسب‌تری باشد، از میزان دغدغه و نگرانی افراد در زندگی کاسته می‌شود. تجارب بسیاری از امدادگران فرهنگی و مبلغان دینی نشان داده است که اقدامات فرهنگی و مذهبی اگر با توانمندسازی‌های اقتصادی، بهداشتی و رفاهی همراه نگردد، به یقین تأثیرات مثبت، عمیق و ماندگاری بر افراد جامعه هدف نخواهد داشت.

(اقدام) با توجه به اینکه ثمره‌ی نشاط، امید و سازندگی فرد و کشور است، امدادگران فرهنگی می‌توانند ظرفیت‌های رسمی و غیررسمی محیط را به نفع رشد و ارتقابخشی زندگی افراد و محیط فعال نمایند.

امدادگر فرهنگی باید با رصد کسب و کار محیطی و با شناخت ظرفیت‌های مورد نظر باید بتواند ظرفیت‌های کسب و کار را به نفع جوانان منطقه فعال نماید تا در دل جوانان آن منطقه امیدآفرینی ایجاد کند. در راستای سلامت افراد و محیط نیز ظرفیت‌های سلامت فردی و اجتماعی را به نفع افراد منطقه فعال نماید. به طور مثال ببیند شاخص سلامت در محیط به چه میزان است، تا بر اساس آن میزان بیمارستان‌ها یا درمانگاه‌ها و یا پزشک مورد نیاز منطقه را با کمک مردمان آن منطقه به حد کفایت برساند. البته حوزه سلامت، حوزه‌ی گسترده‌ای است و با توجه به شهر و روستا بودن فعالیت‌های بهزیستی آن متفاوت خواهد بود. توجه به حوزه‌ی دین، دین‌داری و معنویت هم جایگاه مهمی در ارتقا بخشی کیفیت زندگی مردم دارد و امدادگر فرهنگی باید در مواجهه‌ی با محیط پیرامونی فعالیت

خود بنا بر اهدافی که دنبال می‌کند این موارد را نیز مد نظر قرار دهد و با فعال کردن این ظرفیت‌ها محیط پیرامونی را برای دریافت امور معنوی مستعدتر کند.

(پیامد) نتایجی که بهره‌برداری رسمی و غیر رسمی محیط را به نفع گروه هدف ایجاد خواهد کرد، اولاً حفظ نشاط فردی و اجتماعی است. چون نشاط اجتماعی موتور محرکه یک جامعه بشمار می‌رود؛ به این معنا که یکی از مقیاس‌های سنجش توسعه یافتگی به حساب می‌آید که بنا بر نتایج پژوهش‌های اجتماعی، مهمترین مصادیق آن حمایت اجتماعی و کم‌اهمیت‌ترین آن امید به زندگی سالم است. بنابراین می‌توان گفت که وقتی افراد مورد حمایت واقع می‌شوند، شادمانی مضاعفی در جامعه ایجاد خواهد شد. ثانیاً؛ هنگامیکه سطح رفاه و بهزیستی افراد ارتقا می‌یابد، فرد و جامعه را به توفیق بزرگتری که تقویت هویت ملی است، خواهد رساند. هدف از ایجاد شادی و نشاط، لذت نیست بلکه این مهم در جامعه موجب بروز انسجام اجتماعی، تقویت هویت ملی، نشاط و پویایی و در نهایت بهزیستی و رفاه اجتماعی است.

۴. لزوم استمرار و استدرج در امدادگری فرهنگی

(مسأله) در یک گروه امداد فرهنگی، کنش‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، بدون داشتن استمرار و تدریجی بودن، هرگز نتیجه مطلوب نخواهد داد؛ سنخیت و قرابت مفهوم استمرار و تدریجی بودن فعالیت‌های فرهنگی با تعریف فرهنگ، خود اثبات‌کننده این مسأله است. فرهنگ به معنای مجموعه‌ای از اخلاقیات، رفتارها، فضائل، معنویات و عقاید، ارزش‌ها و آداب و رسوم یک جامعه است. ایجاد تغییر و تحول در سطح عقاید و باورها و ارزش‌های جامعه، جز با تدریج و استمرار کار فرهنگی امکان پذیر نخواهد بود. بر همین اساس، فعالیت امدادگران فرهنگی نباید به کارهای مقطعی و زودگذر منحصر گردد. استمرار کار فرهنگی در سطح جامعه نقش مؤثر و عمیقی دارد و پیامدهای این تأثیرات به مرور زمان در لایه‌های مختلف جامعه و فرهنگ خود را نشان خواهد داد.

(اقدام) تجلی عملیاتی و کاربردی تدابیر فوق در اثربخشی کار فرهنگی، ناظر به ایجاد رابطه مستمر و پایدار فرهنگی با محیط اجتماعی می‌باشد. لذا به هر میزان شناخت از فرهنگ عمومی و فرهنگ خاص جامعه هدف امدادگران و شناخت گلوگاه‌های تغییر و تحولی اجتماعی، توسط امدادگران فرهنگی افزایش یابد، اثربخشی بیشتری را در کنش‌های فرهنگی به دنبال خواهد داشت.

(پیامد) سیر منطقی و تدابیر و اقدامات ذکر شده توسط گروه‌های امدادگر فرهنگی باعث می‌شود که حل این مسأله (اثربخشی کار فرهنگی) را بوسیله تدابیر بسیج عمومی (توسط فعالیت‌های امدادگران فرهنگی)، از در تمامیت بودن اختیارات نهادهای رسمی به دستور کار عمومی منتقل کنند. لذا لازمه این کار علاوه بر خدمات عمومی (اجتماعی- فرهنگی) امدادگران، رساندن خواسته‌ها و انتظارات این بخش به قوه‌های حاکمیتی است تا در فرایند تصمیم‌گیری آنان، تاثیرات خودش را در تغییر و اصلاح آیین‌نامه‌ها، قوانین، مقررات اجرایی، حقوقی و قضائی در مسیر تحقق خط مشی‌گذاری عمومی منعکس کنند؛ که نتیجه این کار تثبیت هویت گروه‌های دین‌پایه جهت ارتقا اثربخشی و استقرار فعالیت‌های آنان در مسیر فعالیت‌های غیرنهادی در کنار آنها در پیشبرد اهداف حاکمیت در فرهنگ و اجتماع می‌باشد و اثر خودش را در ارتقا تثبیت کار فرهنگی می‌گذارد.

قوانین و ساختارها

ذیل بعد قوانین و ساختارها سه مضمون فراگیر وجود دارد:

۱. اصالت کار گروهی و نهادی در مقابل فرایندهای بروکراتیک و سازمانی

(مسأله) در یک گروه امدادگر فرهنگی، افراد با ارزش‌ها و اهدافی متفاوت از سازمان‌های رسمی گرد هم آمده‌اند. چرا که ماهیتا گروه امدادگر فرهنگی جهادی با یک

سازمان رسمی متفاوت هستند. فلسفه شکل‌گیری یک سازمان رسمی، عمدتاً پاسخ به مسائل محیطی اعم از مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره است؛ حال آنکه فلسفه شکل‌گیری یک گروه امدادگر جهادی در کنار جبران کمبود عملکرد سازمان‌های رسمی در حل مسائل مختلف محیطی، پاسخ به آرمان‌خواهی‌ها و ندای درونی افراد در راستای رشد معنوی اعضا می‌باشد.

(اقدام) تجلی عملیاتی و کاربردی تدابیر فوق در میزان صمیمیت و همکاری متعهدانه، دوستانه و دلسوزانه اعضای گروه، حل و فصل چالش‌ها از راه‌گذر توجیه منطقی و مشارکت جویانه و همین‌طور تمرین کار گروهی است. لذا هر میزان کار گروهی متعهدانه و هدفمند قوت پیدا کند، تقویت فرهنگ نهادی به دنبال خواهد آمد.

(پیامد) سیر منطقی تدابیر و اقدامات ذکر شده، به ایجاد گروهی منسجم بدون توسل به ساختارهای بوروکراتیک می‌انجامد؛ در واقع پیامد کوتاه مدت آن تدابیر، تشکیل گروهی می‌شود که انتظارات تشکیلاتی از اعضای گروه در بین اعضا نهادینه شده و به صورت درونی رنگ عملیات به خود می‌گیرد. پیامد میان مدت تدابیر مذکور، پاسخ مناسب به نیازهای متعدد فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی در قالب مجموعه‌ای از خدمات خالصانه و بدون چشم داشت خواهد بود. در نهایت رشد اعضاست که به عنوان نتیجه نهایی یک گروه تشکیلاتی به دست خواهد آمد.

۲. خادم محوری در برابر عاملیت در برنامه‌ریزی، اجرا، ارزیابی و اصلاح فرایندها و ساختارها

(مسأله) ارجحیت یافتن منافع مادی و شخصی نسبت به منافع معنوی و جمعی یکی از مهم‌ترین بحران‌هایی است که می‌تواند گریبان‌گیر سازمان‌ها و نهادها شود. این مبحث در صورتی که در یک گروه جهادی خودنمایی کند، اصالتاً گروه جهادی و بالطبع فعالیت جهادی رقم نخواهد خورد.

از سوی دیگر، برای فعالیت گروهی و جهادی در مناطقی که به لحاظ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در استضعاف به سر می‌برند زمینه مساعدتری وجود دارد؛ علاوه بر این، یکی از علل محرومیت این مناطق ضعف سازمان‌ها و نهادهای حاضر در این مناطق است.

(اقدام) بهره‌گیری از استعدادهای درخشان و الگوهای موفق در حوزه فعالیت‌های جهادی یکی از ثمربخش‌ترین و انگیزه‌بخش‌ترین اقداماتی است که می‌توان برای ایجاد روحیه خدمت‌رسانی خالصانه در اعضا به کار گرفت.

اقدام دیگری که نیل به هدف خادم محوری را آسان‌تر می‌کند، ایجاد فرصت عملی برای اعضاست؛ از این طریق اعضا اولاً توانمندی‌های خود را محک می‌زنند، ثانیاً به نواقص و ضعف‌های خود پی می‌برند و ثالثاً خطرپذیری آنها افزایش خواهد یافت.

(پیامد) استراتژی خادم محوری هم در کوتاه مدت و هم در بلند مدت منافع عدیده‌ای برای گروه به ارمغان می‌آورد. بکارگیری نهایت تلاش و سخت‌کوشی خالصانه توسط افراد طبعاً نتایج بسیار مثبتی هم برای مخاطبان و مناطق محروم و هم برای خود اعضا و آن هم در کوتاه مدت رقم می‌زند. علاوه بر این در بلند مدت نیروی انسانی متعهد و متخصص و تیم یکپارچه و قدرتمند از مهمترین دستاوردها و پیامدهای خادم محوری است.

۳. استقلال مالی و تشکیلاتی بر پایه ظرفیت‌های دینی

(مسئله) سازوکار پشتیبانی گروه امدادگری فرهنگی، یکی دیگر از مهم‌ترین موضوعاتی است که می‌تواند در موفقیت و یا شکست فعالیت‌های گروه تأثیر بسزایی داشته باشد.

مسئله اولی که لزوم توجه به اصول و نحوه پشتیبانی گروه را متذکر می‌شود این است که آیا گروه امدادگری فرهنگی کاملاً مستقل از متغیرهای محیطی فعالیت می‌کند؟

به عبارت دیگر آیا گروه امدادگری فرهنگی به صورت کاملا ایزوله و فارغ از محیط پیرامون خود حیات دارد؟

مسئله دوم که در این بحث خودنمایی می کند این است که اگر پاسخ به مسئله اول منفی باشد - که طبعاً منفی است - سازوکار مراوده و ارتباط گروه با سازمان ها و نهادهای رسمی منطقه هدف چگونه باشد؟

مسئله سومی که در ظرف مراوده گروه با سازمان های رسمی زمینه ظهور پیدا می کند، سوءاستفاده برخی از سازمان ها از محبوبیت و ظرفیت گروه امدادگری برای پیشبرد اهداف سیاسی و ایجاد محبوبیت کاذب برای خود می باشد. مجموعه این مسائل، ضمن تأکید ویژه بر مسئله سوم در مضامین پایه از سوی مصاحبه شوندهگان، پیچیدگی بحث پشتیبانی گروه های امدادگری فرهنگی را بیشتر کرده و باید با حساسیت بالاتری به آن پرداخته شود.

(اقدام) برای استفاده از ظرفیت های رسمی محلی مناطق محروم در عین توجه به استقلال مالی و تشکیلاتی، اقدامات گوناگونی را می توان به کار گرفت. برای استفاده از این ظرفیت ها، ابتدا بهتر است سازمان هایی که جنبه نهادی و داوطلبانه آنها بیشتر از جنبه بوروکراتیک آنهاست به عنوان گزینه های حامی فعالیت های جهادی مد نظر قرار گیرند.

از جمله اقداماتی که می توان برای بهره مندی از ظرفیت های رسمی به کار گرفت، بستن پروژه های کاری و قراردادهای همکاری با برخی از سازمان های بالادستی است؛ یعنی انعقاد قراردادهای همکاری خروجی محور با سازمان های مستقر در مناطق هدف؛ سازوکار دیگر، شناخت ادبیات قانونی و چارچوب قوانین نهادها و سازمان ها و همچنین اعتمادسازی جهت دریافت بودجه و اعتبار مالی از آنهاست. منابع مالی شرعی مثل وجوهات و نذورات، وقف، کمک های مالی خیرین نیز از جمله ظرفیت های محیطی هستند که می توانند جهت تسهیل در امر امدادگری مورد استفاده گروه قرار گیرند. در برخی موارد

هم امکان دریافت هزینه‌ی مالی خدمات و محصولات از مخاطبین مثل فروش محصولات فرهنگی یا خدمات ارائه مشاوره‌های تخصصی، وجود دارد. اما مهمترین وجه امتیاز گروه‌ها و سازمان‌های خرد دین‌پایه فرهنگی نسبت به سایر گروه‌های داوطلب مردمی، باور جدی به رازقیت خداوند و حمایت ویژه الهی از کارهای دینی و فرهنگی و همچنین قناعت‌پیشگی و ساده‌زیستی در زندگی است.

(پیامد) نتایجی که بهره‌برداری منطقی و هدفمند از ظرفیت‌های رسمی منطقه هدف عائد گروه خواهد شد، اولاً حفظ استقلال گروه در سیاست‌گذاری است؛ در واقع یکی از مهم‌ترین تأکیدات گروه همین مسأله عدم وابستگی به ویژه وابستگی در سیاست‌گذاری است. نتیجه دومی که حاصل می‌شود، بسیج همه امکانات و ظرفیت‌های منطقه هدف به منظور رفع محرومیت خواهد بود؛ به عبارت دیگر، وقتی گروه امدادگری فرهنگی بتواند با برقراری ارتباط هدفمند از ظرفیت سازمان‌های رسمی منطقه هدف استفاده کند، بسیج منابع و امکانات را رقم زده است.

نتیجه‌گیری

مطالعه و بررسی گروه‌های امدادگر فرهنگی دین پایه نشان می‌دهد که شاکله اصلی این گروه‌ها و نیروهای جهادی از افراد خدوم و مومن تشکیل شده است. این افراد عمدتاً به دلیل ویژگی‌های فردی و روانی خاصی که دارند، هرگز نمی‌توانند با دستگاه‌های رسمی و بوروکراتیک، تعامل سازنده و مفیدی داشته باشند. چرا که روحیه آنها بر مبنای تئوری خادمیت است نه عاملیت در حالیکه سیستم‌های رسمی بر مبنای بوروکراسی و عاملیت طراحی شده‌اند. اساساً در بروکراسی، مسئله اعتماد بر فرد جایگاهی ندارد و آنچه که مورد اعتماد قرار می‌گیرد، سیستم است و قواعد و رویه‌های سیستم باید برای همه افراد، به طور یکسان و بدون استثناء رعایت شود و با هیچ فردی به طور ویژه برخوردی صورت نگیرد. بر همین اساس، تعارض آشکاری میان روحیه خادم اینگونه افراد با فرایندهای رسمی و بروکراتیک وجود دارد که نشان می‌دهد ورود افرادی با روحیه خادمیت در سیستم‌های اداری و حکومتی کاری نادرست و غلط است و منجر به نابودی فرد می‌شود. علت این امر آن است که گروه‌های امدادگر و جهادی عمدتاً از افرادی تشکیل شده‌اند که نه تنها روحیات این افراد با سازمان همخوانی ندارد، بلکه با ادبیات سازمان و اقتضات آن نیز آشنایی ندارند. به همین دلیل است که بسیاری از گروه‌های امدادگر فرهنگی از تعامل با دستگاه‌های حکومتی و نهادهای رسمی گریزان هستند و آنها را مانع فعالیت‌های خود می‌دانند. البته دستگاه‌ها و نهادهای حاکمیتی نیز باید رابطه خود با این گروه‌ها را اصلاح کرده و نقش خود را به نقش پشتیبانی در زمینه‌های مختلف مالی، سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تغییر دهند. به بیانی دقیق‌تر، حمایت از این گروه‌ها باید از جنس خادمیت باشد؛ یعنی با طراحی خادمیت اتفاق بیفتد.

مطالعه گروه‌های امدادگر فرهنگی نشان می‌دهد که چنین گروه‌هایی می‌بایست در همین سطح گروه باقی مانده یا نهایتاً تبدیل به یک موسسه کوچک شوند؛ چرا که اگر به سمت سازمانی و بروکراتیک شدن پیش روند، قطعاً با شکست و افول مواجه خواهند شد. این امر می‌تواند به علت عدم تطابق و تناسب سطح مواجهه (حقوقی، اخلاقی و عرفانی) امدادگران فرهنگی با مخاطب، ضعف آنان در مهارت‌های مدیریتی و عدم تسلط کافی مدیران گروه‌های امدادگر فرهنگی دین‌پایه بر دانش مدیریت و نیز عدم توانایی ایشان در مدیریت دانش سازمانی باشد.

از دیگر نتایج مهمی که این پژوهش بدان دست یافته است، ضرورت ارتقاء مهارت‌های ارتباطی گروه‌های امدادگر فرهنگی با مخاطبان و آگاهی کافی نسبت به فرهنگ، محیط اجتماعی و نیازهای واقعی آنان می‌باشد. زیرا یکی از موارد که در فرایند امدادگرسانی فرهنگی نقش بسیار مهم و کلیدی ایفا می‌کند، مخاطب و اصلاح باورهای اوست.

امدادگران فرهنگی پیش از آن که در پی رفع مشکلات رفاهی افراد باشند، به هدف اصلاح باورها و اعتقادات افراد و جلوگیری از کجروی‌های اعتقادی و اخلاقی آنان پا در این عرصه گذاشته‌اند. برای تحقق چنین هدفی، می‌بایست علاوه بر آنکه نسبت به نیازها و ذائقه مخاطبان شناخت صحیحی بدست می‌آورند، محتوای فرهنگی متناسب با نیاز و فرهنگ جامعه مخاطب تولید کرده و در برقراری ارتباط و تاثیرگذاری پیام بر مخاطبان به نحو شایسته عمل نمایند. لازمه این امر، تقویت مهارت‌های ارتباطی و دانش فرهنگی محیطی است.

فهرست منابع

۱. ابراهیمی؛ سید عباس، عین علی؛ محسن، (۱۳۹۸)، ارائه چارچوبی برای تبیین تسخیر خط‌مشی‌های عمومی با کاربست روش تحلیل مضمون و مدل‌سازی ساختاری - تفسیری، نشریه مدیریت دولتی، دانشگاه تهران، دوره ۱۱، شماره ۳.
۲. حبیبی، غلام حسین، (۱۳۹۳)، بینش روش شناختی، تهران، نشر کتاب همه، چاپ اول.
۳. عابدی جعفری؛ حسن، تسلیمی؛ محمدسعید، فقیهی؛ ابوالحسن، شیخ‌زاده؛ محمد (۱۳۹۰)، تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، اندیشه مدیریت راهبردی، شماره ۲ (پیاپی ۱۰).
۴. مولایی آرانی؛ مهدی، کاظمی؛ سیدمحمد، (۱۳۹۹)، درآمدی بر مفهوم امداد فرهنگی، پژوهشکده باقرالعلوم، شماره ۱۵.

